

Procesevaluatie bij de beoordeling van interventies

Informatieblad, juli 2014

De weg naar een effectieve interventie, die werkt voor de doelgroep, wordt afgelegd met vallen en opstaan. Onderzoek versnelt het proces van vallen en opstaan. Met onderzoek kunnen positieve en negatieve onderdelen van een interventie worden opgespoord en verbeterd. In dit informatieblad gaan we in op een specifieke vorm van onderzoek: de procesevaluatie.

Ervaringskennis als uitgangspunt voor onderzoek

Onderzoek is geen speeltje van onderzoekers. Zeker niet wanneer het gaat om de evaluatie van interventies. Wie nauw betrokken is bij een interventie heeft veel ervaringskennis. Vaak vermoeden direct betrokkenen – interventie-ontwikkelaars, uitvoerders en deelnemers – wel waar de interventie verbeterd kan worden. Het is dan zaak om die ervaringskennis goed te gebruiken in het onderzoek. Onderzoek kan de ervaring van direct betrokkenen bevestigen, weerleggen of verhelderen. Dat levert informatie op over verder te nemen stappen. Onderzoek is dus een manier om antwoorden te krijgen op vragen die opkomen bij de uitvoering van de interventie.

Aanleiding

De aanleiding voor dit informatieblad is de beoordeling van interventies in de sociale sector. Interventies kunnen worden beoordeeld door praktijkbeoordelaars (Goed Beschreven) of door een erkenningscommissie met wetenschappers en praktijkbeoordelaars (Goed Onderbouwd en Effectief). Om de interventie te kunnen beoordelen is onderzoek naar de interventie nodig. Een procesevaluatie is een goede manier om gericht nuttige informatie te verzamelen over de voor- en nadelen van een interventie. Om mee te kunnen doen aan de praktijkbeoordeling Goed Beschreven is een procesevaluatie verplicht gesteld. Ook op de erkenningsniveaus Goed onderbouwd en Effectief kan een procesevaluatie nuttige informatie opleveren.

Inhoud

Omdat het begrip procesevaluatie veel vragen oproept, zetten we in dit informatieblad de belangrijkste informatie rond procesevaluatie voor u op een rij. We geven informatie over de mogelijkheden die een procesevaluatie biedt en over de criteria die Movisie hanteert voor een goede procesevaluatie.

Achtereenvolgens komen in dit informatieblad aan de orde:

- Het belang van procesevaluatie
- Twee vormen van procesevaluatie
- De onderwerpen van een procesevaluatie
- Aan welke eisen moet een procesevaluatie voldoen?
- Hoe kan een procesevaluatie uitgevoerd worden?
- Samenwerking bij procesevaluatie

Het belang van procesevaluatie

Een procesevaluatie biedt de mogelijkheid om er op een systematische manier achter te komen wat goed gaat en wat (nog) minder goed gaat bij een interventie. De uitkomsten van een procesevaluatie vormen een goede basis voor de verbetering van de interventie en kunnen gebruikt worden om tussentijds bij te sturen en onvoorziene problemen bij de werking en de uitvoering op te lossen. Het is doorgaans zinvol om eerst naar het proces van de interventie te kijken en daarna te gaan meten of het beoogde eindresultaat optreedt.

Soms zien we dat op basis van positieve effecten een bepaalde interventie door anderen wordt overgenomen, maar verzuimd wordt om de juiste condities te scheppen waaronder deze methode succesvol kan zijn. Daardoor ontstaat dan onterecht twijfel over de werkzaamheid van een interventie. Een procesevaluatie is daarom zinvol, omdat zo op een systematische manier in kaart gebracht wordt wat goed gaat en wat (nog) minder goed gaat.

Twee vormen van procesevaluatie

Evaluëren is gericht op het in beeld brengen van een verandering in een situatie. Wanneer dat gebeurt door op een systematische manier gegevens te verzamelen en te interpreteren, noemen we dat onderzoek.

Bij evaluaties kan zowel naar het *proces* worden gekeken als naar het *resultaat*. In onze definitie richt de procesevaluatie zich op het proces en niet op het resultaat. Een procesevaluatie beschrijft *hoe* u bepaalde resultaten bereikt. Daarbij kan het gaan over de *werking* van de interventie en de *uitvoering* van de interventie. Een procesevaluatie is dus onderzoek naar het proces - de werking en de uitvoering - van een interventie.

Procesevaluaties kunnen grofweg twee invalshoeken kiezen:

1. Het verloop van de interventie: wat gaat goed en wat gaat er (nog) niet goed? (*instrumenteel*)
2. De waardering en ervaring van de betrokken uitvoerders en deelnemers (*constructivistisch*)

Ad 1. De eerste variant kijkt naar de aanpak en de condities waaronder die aanpak moet slagen. Via deze invalshoek wordt in kaart gebracht of de aanpak uitvoerbaar is en werkt zoals bedoeld. Er wordt alleen naar het proces gekeken en niet naar het eindresultaat. Wanneer de procesevaluatie uitwijst dat bepaalde (voorgenomen) stappen richting doel onuitvoerbaar zijn of niet worden gezet, moet de interventie op dat onderdeel worden verbeterd. Het verloop van de interventie kan worden bestudeerd door betrokkenen te ondervragen, maar ook door te observeren.

Ad 2. De tweede variant stelt de waardering en ervaring van deelnemers en uitvoerders centraal. Wat is de betekenis van de interventie voor hen? Zijn zij tevreden? Heeft het hen opgeleverd wat zij ervan verwachtten? Deze variant kijkt naar de interventie als een sociaal proces. Uitvoerders en deelnemers beïnvloeden de uitkomsten van de interventie. Zij hebben belangen, normen, waarden, meningen en ervaringen die het verloop van de interventie beïnvloeden. Het succes is mede afhankelijk van de waardering en ervaring van de deelnemers en uitvoerders

Een procesevaluatie is niet geschikt om te *bewijzen* dat een interventie daadwerkelijk verantwoordelijk is voor het behalen van de gestelde doelen. Daarvoor is ander onderzoek - effectonderzoek - noodzakelijk.

De onderwerpen van een procesevaluatie

In onze definitie stelt de procesevaluatie vijf hoofdvragen over de interventie:

1. *Is de interventie uitgevoerd volgens plan?*
2. *Hoe is de waardering en ervaring van uitvoerders en deelnemers?*
3. *Wat is het bereik van de interventie?*
4. *Wat zijn de succes- en faalfactoren?*
5. *Welke aanbevelingen kunnen er aan de hand van de procesevaluatie worden gedaan voor verbetering van de interventie?*

In de bijlage bij dit informatieblad worden deze vragen nader toegelicht.

Aan welke eisen moet een procesevaluatie voldoen?

- Het verslag van de procesevaluatie bevat een beschrijving van het onderzoek (methode van onderzoek, onderzoeksvraag en onderzoeksaanpak, onderzoeksgroep en aantal respondenten (N)).
- Het aantal respondenten bij onderzoek naar succes- en faalfactoren en waardering en ervaring bedraagt onder deelnemers minimaal 15. In uitzonderingsgevallen kan de procesevaluatie onder deelnemers ook met een kleinere N acceptabel zijn, maar dan moet een goede onderbouwing aanwezig zijn (bijvoorbeeld in geval van een kleine of moeilijk aanspreekbare doelgroep). Het kan bijvoorbeeld zijn dat er in de interviews met een klein aantal respondenten wel zeer gericht uitgevraagd is op bepaalde onderdelen. Er is dan sprake van een grote informatierijkdom in het verzamelde materiaal. Dit kan de kleine N eventueel compenseren. De ervaringen van de deelnemers dienen rechtstreeks bij deelnemers te worden verkregen, en niet via de uitvoerders.
- Voor uitvoerders geldt het aantal van 15 respondenten bij voorkeur ook, tenzij de interventie (nog) niet zoveel uitvoerders kent. In dat geval volstaat een aantal dat in verhouding staat met het aantal uitvoeringslocaties van de interventie.
- De conclusies en aanbevelingen vloeien zoveel mogelijk voort uit een analyse van de resultaten van de procesevaluatie.

Hoe kan een procesevaluatie uitgevoerd worden?

Voor een procesevaluatie is het van belang dat het verloop van het project systematisch wordt bijgehouden, zoveel mogelijk *tijdens* de implementatie van de interventie. Een procesevaluatie loopt daarom bij voorkeur parallel met de verschillende fasen van projectplanning en projectuitvoering. Bij voorkeur worden dezelfde respondenten op verschillende momenten tijdens het uitvoeringsproces geobserveerd en/of geïnterviewd, waardoor inzicht ontstaat in veranderend gedrag of opvattingen. Het is eventueel mogelijk om *achteraf* een procesevaluatie uit te voeren, maar dan bestaat er een groot risico op verlies of vertekening van informatie.

Een procesevaluatie wint aan waarde door meerdere (kwalitatieve) onderzoeksmethoden met elkaar te combineren (triangulatie). Bijvoorbeeld: vraaggesprekken (interviews, focusgroepen of enquêtes) en analyse van administratieve gegevens (registraties, vergaderverslagen, logboeken, websites), aangevuld met observaties en literatuuronderzoek.

De literatuurstudie is van belang om zicht te krijgen op wat er al bekend is over de werkzaamheid van de interventie. Daarnaast kan de literatuur aanwijzingen geven over welke begrippen van belang zijn in het onderzoek en hoe deze goed gemeten kunnen worden. Deze kennis vormt de basis voor verder onderzoek door vraaggesprekken, bronnenonderzoek en observaties.

Met name bij vraaggesprekken en observaties is het belangrijk dat de resultaten zorgvuldig gedocumenteerd worden en ook wordt vastgelegd hoe de analyse is uitgevoerd. Zo kan indien nodig achterhaald worden hoe bepaalde conclusies tot stand zijn gekomen.

Samenwerking bij procesevaluatie

Een procesevaluatie kan worden uitgevoerd door de interventie-ontwikkelaar of door een bij de interventie betrokken organisatie. Een andere optie is het inschakelen van een extern (onderzoeks)bureau. Een extern bureau kan de resultaten van de evaluatie geloofwaardiger maken. Een onafhankelijk bureau heeft immers geen direct belang bij de uitkomsten.

Het is daarnaast zeker de moeite waard om de onderzoeksaanpak voorafgaand aan het onderzoek voor te leggen aan interne en externe (ervarings)deskundigen, zoals gebruikers, deelnemers en samenwerkingspartners. Hun commentaar kan voorkomen dat het onderzoek voorbij gaat aan aspecten waarvan al bekend is dat die ertoe doen bij de werking en uitvoering van de interventie.

Bijlage: Procesevaluatie van interventies, hoofd- en subvragen^{i ii}

<p>1. Is de interventie uitgevoerd volgens plan?</p> <ul style="list-style-type: none">
• <i>Welke activiteiten zijn wel en welke niet uitgevoerd?</i>
• <i>Zijn de activiteiten uitgevoerd zoals ze bedoeld waren? Waren er bijvoorbeeld voldoende materialen, waren ze van goede kwaliteit en zijn ze op de juiste plek terechtgekomen?</i>
• <i>Waarom zijn activiteiten niet of niet zoals gepland uitgevoerd?</i>
<p>2. Hoe is de waardering en ervaring van uitvoerders en deelnemers?</p> <ul style="list-style-type: none">
• <i>Hoe hebben betrokkenen (deelnemers en uitvoerders van de interventie) de interventie ervaren?</i>
• <i>Heeft de interventie opgeleverd wat men er van verwachtte?</i>
• <i>Is de interventie begrepen en gewaardeerd door de uitvoerders en de deelnemers?</i>
• <i>Zijn de uitvoerders in staat geweest de interventie uit te voeren?</i>
<p>3. Wat is het bereik van de interventie?</p> <ul style="list-style-type: none">
• <i>Hoeveel deelnemers zijn er bereikt?</i>
• <i>Wordt de beoogde doelgroep van deelnemers bereikt?</i>
• <i>Hoe representatief zijn de bereikte deelnemers voor de doelgroep van de interventie?</i>
• <i>Wie haakte af en waarom?</i>
• <i>Hoe verhoudt het bereik van de interventie zich tot de omvang van het vraagstuk (zoveel mogelijk in concrete getallen)?</i>
<p>4. Wat zijn de succes- en faalfactoren:</p> <ul style="list-style-type: none">
• <i>Kun je in de aanpak en de uitvoering van de aanpak (planning, condities, etc) momenten of processen aanwijzen die bijgedragen hebben aan het succes?</i> Bijvoorbeeld: motieven en belangen van partners of initiatiefnemers, draagvlak, besluitvorming, middelen, faciliteiten, persoons- en organisatiekenmerken van uitvoerders
• <i>Kun je zo ook tegenvallers en barrières opsporen?</i>
• <i>Hielden de samenwerkingspartners en beslissers zich aan de afspraken?</i>
• <i>Heeft de interventie ongewenste of juist gewenste onvoorziene processen op gang gebracht?</i>
• <i>Zijn er tijdens de uitvoering van de interventie externe gebeurtenissen geweest die betrekking hebben op het thema van de interventie en mogelijk invloed hebben gehad op het proces.</i> Bijvoorbeeld: heeft wet- of regelgeving geleid tot aanpassingen in de interventie. Zo ja welke? Wat was de opinie t.a.v. de interventie bij publiek, belangengroepen, politiek en media?
<p>5. Welke aanbevelingen kunnen er aan de hand van de procesevaluatie worden gedaan voor verbetering van de interventie?</p>

ⁱ Gebaseerd op de procesevaluatievragen uit: Kok, Molleman, Saan & Ploeg (2005). Handboek Preffi 2.0: richtlijn voor effectieve gezondheidsbevordering en preventie (p. 239-241) Woerden: NIGZ.

ⁱⁱ Concretisering van vragen deels ontleend aan de checklist procesevaluatie uit: Savornin Lohman & van Soomeren (1994), Basisboek Criminaliteitspreventie (hfdst 5, p. 30-33) Den Haag: Directie Criminaliteitspreventie.